

Opatření pro zlepšení placení výživného v ČR

Doporučení Aperia

– Společnosti
pro zdravé rodičovství, z.s.

A zůstáváme
rodiči

Z čeho vycházíme

Sólo rodiče a jejich děti jsou skupinou, pro kterou jsme stále nenalezli účinnou pomoc. Ačkoli celkově si naše země vede v indikátorech chudoby dobře, podíl neúplných rodin ohrožených chudobou je u nás vyšší, než je v EU běžné. Současný systém dávek sociální opory nabízí účinnou pomoc jen třetině neúplných rodin, kterým by pomoci měl. Děti vyrůstající v těchto rodinách tak přicházejí o příležitost prožít klidné dětství a s velkou pravděpodobností budou samy v dospělosti čelit chudobě.

Důležitou příčinou chudoby neúplných rodin je neplacení (nebo špatné placení) výživného. Cesty, které k němu směřují, jsme se snažili prozkoumat v analýze. Neplacení je často spojeno se zadlužením, dalším z velkých sociálních problémů v České republice. V tomto případě je namísto poskytnout rodinám náhradní příjem. V některých případech ale neplacení výživného má kořeny jinde. Věříme, že jejich důkladné prozkoumání přispěje k nalezení cest, jak rodinám zajistit důstojné podmínky pro výchovu dětí se zapojením obou rodičů.

Aperio vypracovalo následující doporučení na základě analýzy dotazů rodičů z on-line poradny Aperia na téma výživné a související otázky, vypracované socioložkou Radkou Dudovou. Uvádíme zde základní body, které z analýzy vyplývají, a na ně navazující doporučení.

Jaké jsou málo zřejmé příčiny neplacení výživného?

1. Pokud partneři uzavřou při rozchodu pouze neformální dohodu, je riziko, že bude obtížné domáhat se jejího naplnění.
2. Řada rodičů, kteří neplatí výživné, už je v exekuci kvůli jiným dluhům.
3. Navzdory orientačním tabulkám výživného není určení jeho výše transparentní proces.
4. Někteří rodiče ztrácejí ochotu platit výživné, pokud cítí, že nemají možnost rodičovství "praktikovat".
5. Celý proces rozvodového a opatrovnického řízení je poměrně komplikovaný a naprostě většině laiků nesrozumitelný. Lidem chybí informace, jak postupovat pro co nejvíce konstruktivní výsledek rozchodu.
6. Potíže se objevují i při vyplácení výživného dospělému závislému dítěti, kdy není vždy jasné, k čemu mají být peníze primárně určeny.
7. Stanovení výživného při střídavé péči a změnách v jejím nastavení nemá jasná pravidla.

Doporučení Aperia

Problémy uvedené v analýze „Výživné po rozchodu rodičů – zkušenosti z praxe“ je možné řešit následujícími opatřeními, která povedou ke zlepšení situace v placení výživného v ČR:

Opatření na úrovni odborníků pracujících s rodiči
- OSPOD, soudy, mediátoři, psychologové, advokáti
a podpůrné poradenské organizace

1. Podpora rodičů v kvalifikovaném uzavírání dohody

Řada rodičů, kteří spolu dohodu uzavřou dobrovolně, ji uzavírá neformálně. To platí především pro nesezdané páry. Následně pak mohou zjistit, že dohoda jim z nějakého důvodu ne zcela vyhovuje nebo je těžké ji vymáhat.

Jako vhodné opatření se jeví asistence při uzavírání dohody za pomoci mediátorů, soudců, sociálních pracovníků OSPOD nebo soudních úředníků, případně účast soudu při vytvoření a zejména přípravě a stvrzení této dohody. Dohodu lze také nechat notářsky ověřit - resp. podpisy na ní. Mediátoři, sociální pracovníci, nebo v konečné instanci soud by měli zajistit i to, aby dohoda pokrývala všechny důležité oblasti péče o děti, včetně výše výživného, a popisovala i způsob, jak bude možné tuto dohodu upravit či měnit, případně vymáhat. Na některých soudech tato praxe již probíhá pod názvem „Jiný soudní rok“ (JSR). K dispozici jsou také vzory tzv. „Rodičovského plánu“, kterými se lze řídit. Pro úspěšnost dohody a její dodržování je velmi důležité, aby dohoda byla uzavřena svobodně a oba rodiče byli vnitřně srozuměni s jejím obsahem a připraveni ji plnit. Taková dohoda většinou funguje dlouhodobě a pokud je potřeba změnit, rodiče se snáze dohodnou na nových okolnostech, které si mohou do dohody zanést.

2. Osvěta o důležitosti kontaktu rodičů s dětmi

Z analýzy vyplynulo, že placení výživného úzce souvisí s kontakty s dětmi.

Je důležité šířit povědomí o tom, že rodiči zůstáváme i po partnerském rozchodu. Rodičovská práva má každý rodič (ledaže by byl zbaven svéprávnosti) a nic na tom nemění ani svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů. Oba rodiče mají právo stýkat se s dítětem, rozhodovat o důležitých otázkách, které se ho týkají, a mít o něm informace. Je tedy potřeba se primárně dohodnout na tom, jak budou rodičovská práva fungovat v praxi, a to především v nejlepším zájmu dětí. Pokud bude rodič s povinností platit výživné v kontaktu s dětmi, je daleko větší pravděpodobnost, že bude mít zájem přispívat na jejich výdaje.

3. Osvěta o procesu rozchodu a podstatě/funkci výživného

Rodiče nejsou informováni o tom, jak postupovat při rozchodu či rozvodu, nebo při žádosti o výživné, ani jaká jsou práva či povinnosti jednotlivých aktérů. Řada z nich se domnívá, že po rozvodu získají jako sólo rodiče speciální dávky, které však stát už řadu let neposkytuje.

Řešením je osvětová kampaň cílená na rodiče (zvažující rozchod i ty rozcházející se), která jim poskytne informace, co je čeká a jaké mají možnosti. Aperio takovou kampaň zahájilo s akcentem na dohodu mezi rozcházejícími se rodiči. K lepší informovanosti také pomáhají poradenské služby (např. bezplatná právní poradna Aperia, advokáti, sociální pracovníci) i soudci praktikující Cochemský model interdisciplinární spolupráce.

Tady je potřeba působit i na politiky, aby svými výroky nevytvářeli nejen předsudky o sólo rodičích, ale ani jejich falešná očekávání.

4. Dohoda o výživném na zletilé nezaopatřené dítě

Jedná se většinou o děti, které studují, a tak jsou i po dosažení 18 let (max. do 26 let) stále závislé na rodičích, ačkoli s nimi nemusí bydlet. Na tyto dospělé děti trvá ještě vyživovací povinnost rodičů, ale nárok na výživné i jeho případné vymáhání je na dětech samotných.

Pomoci může především informovanost všech zúčastněných aktérů o jejich právech a povinnostech. Dále doporučujeme včasnou diskusi mezi rodiči a zletilým dítětem o výživném a jeho výši i způsobu jeho placení a uzavření pokud možno písemné dohody. Při jejím uzavírání lze využít pomoci mediátorů, sociálních pracovníků, či některé z poradenských neziskových organizací (např. Občanské poradny...). Neshoda může vést ke konfliktům a odcizení mezi rodiči a dětmi.

5. Střídavá péče a dohoda o výživném

Pro případ střídavé péče je často nejasné, jak bude výživné nastaveno a jaké další okolnosti budou brány v potaz. Výživné může, ale také nemusí být dohodnuto nebo určeno soudem.

Při domluvě či rozhodování o střídavé péči záleží na dalších faktorech, o nichž je potřeba mluvit, jako je míra péče o děti, příjmy a životní úroveň rodičů, náklady a příjmy domácností rodičů, které přímo či nepřímo souvisí s dětmi, a další. Ucelenou představu nabízí rodičovský plán, jehož rámcový vzor rodiče dostanou na soudu nebo v pomáhajících organizacích či institucích. Plán si rodiče mohou vypracovat a dohodnout se na něm, pokud je potřeba, za účasti služeb mediátora, nebo sociálního pracovníka. Rodičovský plán není soudně vykonatelný, ale může pomoci rodičům zpracovat si dohodu zahrnující i případné výživné, kterou pak potvrdí soud. Anebo si alespoň ujasnit, co všechno je třeba řešit. Dalším opatřením je poradenství a osvěta zaměřená na rozcházející se rodiče.

Opatření na úrovni legislativy

1. Zajištění dostatečného příjmu rodičům dětí, jejichž výživné je příliš nízké nebo je nedostávají

Průzkum ukazuje, že z důvodu vysoké zadluženosti českých rodin není někdy možné výživné od druhého rodiče získat. V současné době neexistují žádné sociální dávky, které by byly určeny speciálně pro sólo rodiče. I díky tomu se 30 % rodin s jedním rodičem a závislými dětmi ocitá v ohrožení chudobou.

V takové situaci je třeba, aby stát nastavil sociální dávky na pokrytí potřeb rodin, které nemají dostatečné – nebo dokonce žádné – výživné od druhého partnera. Současný návrh zákona o zálohovaném (náhradním) výživném je krokem, který by dokázal tuto situaci vyřešit. Bylo by však potřeba upravit návrh zákona tak, aby pokrýval také situaci rodin, kde není z čeho výživné vymáhat (povinný rodič je zadlužený, nepracuje nebo vůbec neexistuje). Jde především o budoucnost dětí.

2. Předvídatelná a transparentní výše výživného

V současném systému sice existují tabulky doporučené výše výživného, ale je zcela v kompetenci soudců a soudkyň posoudit a nastavit finální výši výživného v jednotlivých případech. Výše výživného se tedy může velmi lišit ve srovnatelných případech a je pro rodiče těžko předvídatelná.

V řadě zemí EU (Německo, UK) existují způsoby, jak předvídatelně a transparentně stanovit výši výživného, jako např. kalkulačky výživného zohledňující počet dětí, poměr péče a výši příjmu povinného rodiče. V některých zemích jsou vodítka pro stanovení výše výživného závazná jak pro rodiče, tak pro soudy. Systému nastavování a změn výživného v ČR by pomohla závazná a jednoduchá pravidla, nejlépe v legislativní formě. Rodiče by věděli, o co mohou žádat, a předešlo by se mnoha sporům, zbytečnému dokazování a znaleckým posudkům. Pravidla by zároveň byla vodítkem při uzavírání dohod mezi rodiči.

Projekt byl realizován za finanční podpory
Úřadu vlády České republiky.

Aperio – Společnost pro zdravé rodičovství, z.s.
www.aperio.cz

Praha 2019